Max Velthuis: "Als kinderen niet lezen, heeft Harry Mulisch niets te schrijven"

= door Wim Rutgers =

Voor een schrijver bestaat het publiek maar uit twee groepen: de lezers, en de niet-lezers' zei Miep Diekmann bij de officiële opening van het aan haar opgedragen Arubaanse kinderboeken en -filmfestival. Van de auteurs wordt verwacht dat ze de tweede groep 'aan het boek' krijgen. Vroeger sprak men meestal van 'boekpromotie'. De modernere term 'leesbevordering' plaatst de consument centraal om wie het allemaal begonnen is: de jonge lezers zèlf.

Hoewel de auteurs ongetwijfeld veel aan de 'leesbevordering' bijdragen, kunnen ze het niet alleen. Ouders, school, boekhandel en bibliotheek zullen behulpzaam moeten zijn om een voor het boek gunstig klimaat te scheppen. Lezen is bij ons tegenwoordig niet meer zo 'in': noch bij de jeugd, noch bij de volwassenen. Hoewel de meerderheid van de in 1992 geënquêteerde leerlingen van Colegio Arubano volmondig toegaf dat lezen belangrijk en nuttig is, gaf het overgrote deel vervolgens eerlijk toe zelden of nooit in de vrije tijd een boek te pakken. Dat is de teleurstellende bevinding waarvan Jeanne Schriks vorig jaar in haar Nijmeegse doctoraalscriptie *Ik lees gewoon* verslag moest doen.

Onderzoek geeft aan dat er in het Westen in de vrije tijd in het algemeen steeds minder gelezen wordt. Bovendien blijkt dat de wel-lezers met het volwassen worden steeds minder gaan lezen en vaak zelfs geheel afhaken. Velen van degenen die tijdens de basisschool nog wel lazen, doen dat in de hogere klassen van de middelbare school al minder en ze laten het helemaal na zodra de vervolgopleiding of beroepsuitoefening, de televisie en sociale activiteiten alle aandacht gaan opeisen. De stap van kinder- naar jeugdboek wordt nog wel genomen; die naar het volwassen boek niet meer. Op de middelbare school 'moet het' nog voor de lijst, maar vanaf het achttiende levensjaar slaat de ontlezing toe. Terwijl lezen zo belangrijk is. Van lezen word je immers wijs? Onderzoek naar de woordenschatuitbreiding van jongeren becijfert dat vooral vanaf het tiende jaar de taalbeheersing van lezers en niet-lezers sterk gaat divergeren.

Alle reden dus om met Stichting NANA de leesbevordering alle aandacht te geven: hoe bereiken we dat meer mensen intensiever gaan lezen en dat ook blijven doen? Het is na een aantal jaren ervaring inmiddels wel duidelijk geworden dat geen enkele individuele instantie het probleem vanuit een geïsoleerde positie zal kunnen oplossen. Alleen samenwerking en afstemming van activiteiten zou kunnen helpen.

Tijdens de Arubaanse kinderboekenweek hebben vier uit Nederland overgekomen auteurs en hun vier Arubaanse counterparts nauw samengewerkt. Dat ligt voor de hand, want al gaan we niet zover als Miep Diekmann eigenlijk zou willen, door niet meer van een 'boekenweek' maar van een 'auteursweek' te spreken, het talent en het produkt van de auteur zijn primordiaal. Allereerst zullen er goede en spannende kinderboeken geschreven moeten worden. We willen geen publicaties bij gebrek aan beter, maar echte kwaliteit.

SERIEUS

Zevenvoudig met gouden en zilveren griffels en penselen bekroonde Joke van Leeuwen benadrukt dat ze de kinderen vooral serieus neemt. Ze schreef het kinderboekenweekgeschenk van 1993, het humoristisch-treurige verhaal vol dubbele bodems en taalgrappen, het weer en de tijd. Ze werd bekend wegens haar cabaretvoorstellingen, waarin ze vorm geeft 'aan iets wat uit dezelfde bron voortkomt' als het kinderboek. Ze studeerde aan de kunstacademie in Antwerpen en geschiedenis in Brussel. Dat geeft haar de mogelijkheid haar eigen verhalen op heel originele manier te illustreren. Ze heeft de problemen van onvolledige tweetaligheid wegens haar aanvankelijke deficiënte Frans aan den lijve ervaren.

"Ik gebruik eenvoudige middelen, maar ik wil geen flauwekul maken. Ik werk associatief. Mijn boeken hebben iets lichtvoetigs. Er straalt een zekere vrolijkheid van uit, maar de ondergrond is niet vrolijk. Ik zoek een perspectief vanuit het beeld dat kinderen hebben, van onderaf. Dat is een nog onervaren en dus frisse blik. Via dat perspectief is het mogelijk om op een manier rond te kijken die niet blasé is. Eigenlijk zijn mijn boeken leeftijdsloos, want veel volwassenen lezen mijn boeken ook. Je kunt ze op verschillende niveaus lezen. Als zomaar een grappig verhaal, maar er zit altijd meer achter omdat ikzelf volwassen ben. Er is een dubbele bodem. Als de kinderen die nog niet doorzien, is er toch hun ontvankelijkheid. Het verhaal doet hen toch wat. Ik zie wel wat er blijft hangen. Vroeger begrepen we sommige verhalen uit de Bijbel ook niet, maar er werd wel een sfeer van woorden opgebouwd. Kinderen leven niet in een aparte wereld. Het verschil is dat ze pas beginnen."

De vertelstijl hoort helemaal bij Joke van Leeuwen. "Ik kan niet barok-achtig schrijven. Ik gebruik nooit meer woorden dan nodig is. Mijn cabaretwerk en het schrijven van kinderboeken hebben veel overeenkomsten. Ze kennen dezelfde stijlmechanismen: de herhaling, het spelen met letterlijk en figuurlijk. Kinderboeken worden bovendien vaak hardop voorgelezen. Op de Arubaanse scholen heb ik veel gretigheid ontmoet bij de kinderen. Daarom zou het misschien goed zijn als er meer boeken over hun eigen omgeving, het tropische klimaat en de bekende natuur zouden zijn, waarin een herkenning van eigen situaties mogelijk wordt. Ik ben hier maar zo kort, ik denk dat deze boeken door op Aruba gewortelde auteurs die de sfeer door en door kennen, geschreven zouden moeten worden. Dat lijkt me heel goed, vooral als het om boekjes voor de beginnende lezers zou gaan".

OLGA ORMAN

GEVOELIG

Ook de Arubaanse vertelster Olga Orman, die in Nederland coördinator is van een Kommunikatie en Onderwijs Projekt, kortweg 'Het Kom-Op-Project' voor allochtone kinderen, benadrukt dat kinderen gevoelig zijn voor verhalen over herkenbare platsen. "Het vertellen dat bij ons zo'n belangrijke traditie was, maar nu enigszins verdwenen is, zouden we nieuw leven moeten inblazen. Ook in de schoolklas. We zouden de legendes die bijvoorbeeld in Savaneta spelen weer aandacht moeten geven, en we zouden moeite moeten doen om andere oude verhalen te zoeken. In mijn vertellingen las ik ook vaak oude, maar nog bekende liederen in. Ik wil de oude culturele overlevering adapteren aan zowel het kind als aan deze moderne tijd. Ook de kinderen zelf zouden we moeten oefenen in de vertelkunst".

Olga Orman begeleidt haar verhalen met een eenvoudig maar ingenieus 'vertelkastje' waarin in de vorm van een 'menselijk' t.v.-schermpje met ogen en mond, maar 'jullie zijn de oren', de bij het verhaal horende platen getoond worden. Zo gaan beeld en verhaal in haar presentatie harmonisch samen. Bovendien geven de grote illustraties haar de gelegenheid de kinderen actief bij het vertelgebeuren te betrekken. Ze vertelt dat er tijdens de middagbijeenkomsten veel ouders en zelfs grootouders aanwezig waren. "De stimulerende rol van de ouders is enorm belangrijk. Regelmatig voorlezen en vertellen, ouders die rustig bij hun kinderen zitten en tijd hebben om met ze te praten, scheppen daarmee een vertrouwensrelatie. De waarde van prentenboeken en mooie platen is dat je er samen over kunt praten. Door middel van een verhaal komen kinderen zelf met mogelijke oplossingen voor een hun rakend probleem".

Het door de kinderjury 1993 bekroonde *Alleen beer mocht mee* door Vivian den Hollander is een ontroerend maar onderkoeld verteld verhaal over een jong meisje dat tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indonesië door de Japanners werd geïnterneerd en het kamp met haar familie overleefde. Vivian den Hollander is al jarenlang lerares op een basisschool. Ze schrijft haar boeken in de vrije tijd. Ze gaan veelal over eenvoudige dagelijkse gebeurtenissen van kleine kinderen, zoals allerlei belevenissen thuis en de eerste schooldag. Haar achtste boek zal over verhuizen gaan, want 'in Nederland wordt veel verhuisd'.

EMOTIONEEL

"Ik ben erg betrokken op de dingen die ik doe. Ik schrijf heel emotioneel". Maar ze schreef ook een boek over de band tussen een kind en zijn grootmoeder, over dementie en doodgaan: *De oma van Niels*. Ze benadrukt dat ze begon als vertelster voor haar eigen tweeling. "Pas in 1988 heb ik de stap naar het schrijversvak en het publiceren gezet. Ik kreeg voor *Kiki en Pim* meteen de 'Pluim van de maand', een aanmoe-

vervolg op pag. 9

Max Velthuis: als kinderen niet lezen

vervolg van pag. 3

digingsprijs voor peuter- en kleuterboeken. Mijn vertelervaring als onderwijzeres kan ik heel goed gebruiken". Ze schrijft heel eenvoudige taal in een gemakkelijke stijl, wáarin ze probeert om het kind een aantal 'indrukken mee te geven'.

Vivian den Hollander benadrukt de rol van het onderwijs voor de leesbevordering. "Het enthousiasme van de leraren raakt de kinderen. Veel voorlezen van pakkende boeken en dan stoppen bij een spannend fragment, zodat de kinderen het boek zelf kunnen uitlezen is belangrijk. Lezen staat en valt met de voorliefde van de leerkracht. Bovendien is de samenwerking tussen bibliotheek en school belangrijk. Als de ouders niet stimuleren en als het lezen thuis afvalt, is het belang van de school des te groter".

Evenals Joke van Leeuwen is Max Velthuijs illustrator-auteur. Voor hem is het beeld primair. "Ik ben in mijn hart een soort schilder. Mijn boeken beginnen uit de prent. Wat ik in een kladje neerkrabbel en opschrijf, is vaak wat ik in mijn omgeving zie en hoor: daaruit ontstaan de ideeën. Ik breng het terug tot het uiterste. Die simpelheid kost veel tijd. Ik wil mijn gevoel erin brengen. Dat is het leuke, dat doe ik vooral voor mezelf".

"Kinderen gaan zich zo rond hun achtste generen voor de plaatjes, ze verwerpen boeken met illustraties als te kinderachtig. Het leuke is dat ze later, als jong-volwassenen, soms met hun dierbare boeken van vroeger aan komen zetten om ze te laten signeren. Dan is de aandacht voor het beeld terug. Ik ben absoluut niet tegen strips. Dat heeft ook geen zin, want ze lezen ze toch. Bovendien zijn er heel knappe stripverhalen. Daarnaast lezen ze vanzelf wel boeken. Ik zie daarom de strip als een mogelijkheid tot leesbevordering. De hele literatuur begint bij de kleine kinderen. Als die niet leren lezen heeft Harry Mulisch niets te schrijven".

Veelal worden het filmbeeld, de televisie en de video als de grootste vijanden van het lezen gezien. Toch bracht de Stichting NANA de twee concurrenten samen door aan de kinderboekenweek een kinderfilmfestival te verbinden. Ruud Bosch legt uit waarom: "Het is NANA's doelstelling om via de kunst een educatief doel te bereiken. We willen op speelse wijze het lezen bevorderen. Daartoe kunnen andere kunsten helpen. We creëren een klimaat waarin kinderen willen leren lezen. De film zal aanmoedigen om het boek te willen hebben. We willen het lezen in breder verband zien. Daarom zijn er twee Nederlandse auteurs uitgenodigd die het illustratorschap en het schrijverschap in zich verenigen. We wilden laten zien dat het illustreren van een boek een apart beroep is. Er zijn te weinig prentenboeken. Daarom hebben we ook de tentoonstellingen in de basisscholen. Beelden wekken de kinderen op tot lezen. De boeken blijven hier op het eiland. Wij geven een of twee keer per jaar impulsen. Daarna moeten de lezers op een kwalitatief goed boekenbestand kunnen rekenen. Een goede gevarieerde in mooie vorm uitgevoerde boekenvoorraad is noodzaak".

Niet alleen gingen tijdens de Arubaanse kinderboeken- en filmweek diverse kunstvormen samen zoals lezen en vertellen, beeld en woord, muziek en dans, ook de verschillende instanties rond het boek vonden elkaar in een gezamenlijke inspanning. Arubaanse en Nederlandse auteurs hebben intensief met elkaar kennis gemaakt, zowel persoonlijk als door middel van het literaire werk.

Alleen gezamenlijke schouders kunnen het probleem van de ontlezing aanpakken. Alle bij het boek betrokken instanties zullen op veelvormige en creatieve wijze naar effectieve wegen moeten blijven zoeken, zoals dat in de week van 12 tot 19 november uitbundig gebeurde. Onze taalsituatie brengt met zich mee dat Papiamento en Nederlands niet als 'concurrenten' gezien mogen worden, maar dat nagegaan moet worden hoe ze elkaar kunnen versterken. Alleen zo kunnen we effectief aan de leesbevordering blijven werken. Dit kan met drie ter gelegenheid van deze kinderboekenweek gerealiseerde voorbeelden verduidelijkt worden. Frank Martinus Arion schreef met *De Ibismensmuis /E Ibis Hende Raton* een tweetalig geschenk. Ito Tromp maakte met de mediadienst van de bibliotheek een vertaalde video van Max Velthuijs *Kikker is verliefd*. Joyce Pereira en de eindexamengroep van het Instituto Pedagogico Arubano toonden de nagenoeg voltooide vertaling van Miep Diekmann: *Cunukero... Marinero...?!?* (Geen enkele verdriet duurt honderd jaar).

Een week lang hebben Nederlandse auteurs de Arubaanse sfeer geproefd. Op 15 december zal de Katholieke Universiteit Brabant in Tilburg een symposium over 'De kunst van het lezen' organiseren. Aruba en de Nederlandse Antillen zijn daar zwaar vertegenwoordigd. Frank Martinus Arion zal een van de twee *keynote speakers* zijn met een lezing '*De menswording van Pinokkio*', Olga Orman zal haar vertelwijze presenteren, Diana Lebacs en Alice van Romondt zullen respectievelijk spreken over '*In de vlucht van de Alablanca*' en over '*Bibliotheek en leesbevordering op Aruba*'. Irene van Herksen zal over haar project 'Kom in mijn boek' over de leesmotivatie van Curaçaose basisschoolleerlingen vertellen. Isolement is gevaarlijk. Uitwisseling van ideeën werkt over en weer bevruchtend.